

göra vad som är och inte är rasism, att stereotyper om etniska minoriteter, oavsett hur glada och uppskattande de är, spelar mot och räknar anor från en bred rasistisk historisk tradition och att det finns en stor omedvetenhet om rasismens, förstådd på det här sättet, existens – ja, då ställer sig saken i ett annat läge. Då är det inte längre moraliskt okomplicerat att kalla sötsaker för negerbollar och kanske inte heller att avnjuta en Nogger Black.

Vilken av dessa två förståelser av rasism som är den rimligaste sägs aldrig rent ut i boken. Det indirekta budskapet är desto klarare. Pripp och Öhlander skissar med några eleganta linjer den vetenskapliga diskussionen om rasism (i vilken man dock, tror jag, gör *viss* åverkan på George Fredricksons restriktiva rasismdefinition) och om marknadsföringens flörtande med ras- och etnicitetsstereotyper. Man tvivlar inte efter att ha tagit del av detta: det finns en obehaglig substans som i utspädd form flyter mitt i det som skryter med sin fördomsfrihet, sin tolerans och sin upplysta modernitet, och som trots sin låga koncentrationshalt är nära släkt med den historiska rasism som idag framträder som så uppenbar. Det blir väl sedan upp till läsaren att avgöra vilken halt som krävs för att det ska vara befogat att kalla den rasism.

Något uttömmande svar på varför CMRs utspel väckte en så stark reaktion finner inte Pripp och Öhlander. Men de diskuterar några delförklaringar som förefaller skäliga. En är förstås att CMR utmanade ett brett samförstånd om vad rasism egentligen är för något. Därmed ställde man också till besvär för alla dem som delar en särskild nationell självförståelse: i Sverige finns förvisso rasistiska galningar, men i huvudsak är detta ett land präglad av solidaritet, tolerans och förnuftsaserad medmänsklighet. Det är i denna trygga förvisning som medborgarna i lugn och ro kan glädjas åt något som vi, enligt författarna, alla håller högt: den svenska sommaren. Denna symbol för något av det härligaste vi har gemensamt är sammansatt av en rad älskade detaljer, allt från radions sommarpratere till midsommar med sill och nubbe. Till denna ansamling av trevligheter hör, åter igen enligt författarna, glass. Ett slag mot denna blir därför ett slag mot den svenska självförståelsen när den är som mest avslappnad och trygg.

I förstone kan man kanske tycka att det är tramsigt att pumpa upp en glass till sådana dimensioner. Men då glömmar man bort att hela historien faktiskt handlar om en massiv och stark reaktion mot något som samfällt beskrevs som just trams. Det måste ju förklaras: trams är något som man vanligtvis helt enkelt försöker bortse från. Och Pripp och Öhlander är säkert något väsentligt

på spåret här. Om jag får spinna vidare på deras tråd kan jag tänka mig att detta också har att göra med den icke-reflexiva oförbehållsamhet som är njutningens (också när den riktas mot något så trivialt som en glass) signum. Att få höra, när man slutar tänka och tryggt hänger sig åt det man tycker om, att man ägnar sig åt något som är både komplicerat, och därför kräver skärpt tankeverksamhet, och moraliskt dubiöst eller förkastligt föder med stor sannolikhet defensiv aggressivitet. Och den som bär fram ett sådant budskap blir en illasinnad inträngling och den surt förvärvade sinnesfridens sabotör. Mot honom söker man stöd hos alla dem som finner njutningen legitim.

Men just i detta finns också den felbedömning som CMR gjorde och som jag nog vill beteckna som oerhörd och i sin förlängning eventuellt ödesdiger. Den är inte av teoretisk och principiell art. Att resonera om rasism på det vis CMR gjorde är helt rimligt (även om jag nog har några ganska kraftfulla invändningar). Däremot är det frågan om en politiskt taktisk felbedömning av stora mått. Det är nämligen ur aggressiva försvarsreaktioner mot det som upplevs som politiskt korrekt snobberi, som högerpopulistiska rörelser (Sverigedemokraterna, Dansk Folkeparti) försöker utvinna sympatier. Valet av Nogger Black som måltavla var sällsynt kontraproduktivt. Till alla dem som bestämt tar avstånd från rasism, låt vara osofistikerat och ofullständigt identifierad, och som skulle kunna engageras i en fördjupad diskussion om rasismens samtida vidd och uppenbarelsen, hade man inget annat att erbjuda än ett överrumplande slag i solarplexus.

Magnus Berg, Göteborg/Norrköping

Grændse som skiller ej! Kontakter över Öresund under 1900-talet. Kjell Å. Modéer (red.). Museum Tusulanums Forlag, Köpenhamn 2007. 137 s., ill. ISBN 978-87-6350-481-2.

Den 13 november 2002 hölls ett symposium i De Kongelige Videnskabernes Selskabs lokaler i Köpenhamn. Symposiet hölls med anledning av att Einar Hansen, dansksvensk entreprenör och kulturmeccenat, skulle ha fyllt hundra år dagen efter. Sex humanistiska forskare från Danmark och Sverige deltog och föreläste på temat Öresund som förenande och skiljande vatten under Einar Hansens levnad 1902–1994. De olika bidragen redigerades av professorn i rätts historia Kjell Å. Modéer, då

ordförande i Einar Hansens Forskningsfond, och blev så småningom en antologi.

Antologin samlar en imponerande skara humanistiska forskare med lång erfarenhet. Endast en av författarna är född efter 1950, historikern Ulf Zander, och han framstår som en sann yngling i sammanhanget. Lite mer anmärkningsvärt är att endast en av författarna är kvinna, språkvetaren Else Bojsen. Helhetsintrycket av antologier som denna brukar vara splittrat. Ett övergripande tema räcker sällan till för att hålla samman en grupp akademiska solister. Så är också fallet i denna. Men detta till trots finns det flera och viktigare faktorer som gör den till en spännande bok. För det första är kvaliteten på de olika kapitlen jämn, vilket skapar en god rytm. För det andra behandlar de olika kapitlen relevanta frågeställningar på ett intresseväckande sätt. Boken är helt enkelt lärorik. Det blygsamma formatet är mest en fördel: flera av kapitlen fungerar som apitretare och man vill veta mer.

Det inledande kapitlet av Kjell Å. Modéer består av en sammanfattning baserad på hans biografi, med titeln *Patriot i ett gränsland*, över Einar Hansen. Hansen, säkert välbekant för många i södra Sverige, var under 1900-talet en av de mest betydelsefulla entreprenörerna i Öresundsregionen. Hans betydelse för humanistisk forskning kan knappast överskattas. Einar Hansens Forskningsfond med säte i Lund liksom Direktör Einar Hansen och Fru Vera Hansens Fond i Köpenhamn är två viktiga exempel på hans insatser.

Hansen föddes i Horsens 1902 och avled i Malmö 1994. Större delen av sitt liv tillbringade han i Malmö och blev framstående som tidskriftsutgivare, bokförläggare och skeppsredare. Förlaget Allhem och rederiet Clipper var välbekanta för dåtidens malmöiter. Förlaget Allhem gav bl.a. ut *Allas Veckotidning*. Förlaget gav ut totalt 750 unika tryck, varav cirka 150 var donationstryck, främst i syfte att bidra till försvars- och kulturprojekt. Andra världskriget präglade Hansens donationsprojekt (*Hyllning till Einar Hansen*, Allhemiana, 2002). Hansen accepterade inte att Malmö saknade ett luftförsvar och satte igång ett stort antal projekt som skulle möjliggöra inköp av luftvärnskanoner. Två exempel på dessa projekt var propagandaskriften *Hjälp: innan det är försent* (1940) och Försvarsnålen. Hansen bidrog också till projekt som sponsrade den svenska flottan.

Modéer beskriver Hansen som en entreprenör, mecenat och patriot. Tre titlar med varierande klang i vår tid. Entreprenörskapet får väl sägas vara det mest politiskt korrekta i samtida diskurs, medan de andra två titlarna

nog ofta räknas som dåtid. Men placerat i sin samhälleliga historiska kontext – med ett ockuperat Danmark på andra sidan Öresund – får det patriotiska en annan klang. Samma sak med att vara mecenat. I vår tid talas det om sponsring som en form av krass marknadsföring och kultur hamnar långt ned på de anonyma storföretagens givarlista. Offentliga aktörer som kommuner och regioner har, inbillar jag mig, tagit över den roll som dåtidens mecenater hade. Einar Hansens insatser hann bli anakronismer under hans levnad. ”Allmosor och storstilade donationer hörde inte till tidsandan och den socialdemokratiska fördelningspolitiken i det moderna Sverige” (s. 18). Men i tider där Ericsson spenderar stora summor på att döpa om Globen till sitt företagsnamn kan man undra över vart mecenaterna har tagit vägen? Modéer inleder sitt kapitel med att resonera kring vad det är som skapar kreativa mötesplatser, med exempel som Manhattan, Silicon Valley eller Weimar, och slår fast att det krävs tre förutsättningar: kapital, heterogena kulturer – och idealister. ”I framväxten av kreativa centra är de merkantila aktörerna lierade med kulturarbetarna” (s. 9). Öresundsregionens kulturliv har i hög grad varit beroende av patriarkala entreprenörer. I Malmö fanns R.-F. Bergh, grundare av cementfabriken i Limhamn. I Helsingborg fanns disponenten Henry Dunker, som genom gummiföretaget Tretorn skapade grunden för det starka kulturliv som än idag finns i staden. I Danmark fanns bryggarfamiljen Jacobsen och skeppsredare som A.P. Möller och sonen Mærsk. I samma gruppering, med en tydlig dansksvensk orientering, fanns Einar Hansen. Med sin dansksvenska identitet var han en föregångare till den vision om en ny Öresundsidentitet som växte fram med brobygget. Den tyska ockupationen av Danmark accepterade förstas Hansen inte alls, gränsöverskridande entreprenör som han var. Hans insatser för luftvärnet, kustförsvaret och för de danska judarna under Besättelsen var betydelsefulla.

Vid sidan av det intressanta introduktionskapitlet har de övriga kapitlen ingen direkt koppling till Einar Hansen. Litteraturvetaren Per-Erik Ljung presenterar en mängd litterära kontakter över Öresund i ett ganska komprimerat kapitel, som kräver en hel del förförståelse. De svenska författare, såsom Fritiof Nilsson Piraten och Lars Forssell, som tagit sig över Sundet ges mest uppmärksamhet. Liksom andra svenskar tycks de flesta svenska författare ha blivit lyckliga av sina danska upplevelser. Köpenhamn symboliserar kontinenten och friheten. Ett radikalt undantag finns i en dikt av Stig Carlsson (1962) som tycker att alltihop ska rivas: ”Riv

alltíhyp – gör en supermarket av den här löjliga byn.” De danska författarna har, precis som förväntat, ofta ironiserat över stelheten och tråkigheten i den påstådda förbudsstaten Sverige. Sammantaget speglar litteraturen alltför väl de nationella stereotyper som fortfarande dominerar Öresundsregions symboliska universum.

Historikern Ulf Zander diskuterar regionala och nationella identiteter vid Öresund kring 1900. Den migration av svensk arbetskraft som ökat det senaste decenniet, och som fyllt danska butiker, restauranger och vårdhem med svenska pendlare, är ingalunda en ny företeelse. Från andra hälften av 1800-talet emigrerade många svenskar till Danmark. Det handlade bl.a. om lantbruksproletärer och om unga kvinnor som arbetade som hembiträden. Den senare gruppen, som ofta hade lantlig bakgrund, blev särskilt omdiskuterad. Farhågorna för att dessa unga kvinnor skulle gå vilse i det syndfulla Köpenhamn var stora. Det finns vissa bevis för att en del av de svenska emigranterna hamnade i prostitution och kriminalitet. Zander diskuterar också konflikter kring nationella monument och visar hur den samtida identitetsprocessen över Öresund har gamla rötter.

Etnologen Orvar Löfgrens kapitel är det mest väl-skrivna kapitlet, fullt av närmast poetiska liknelser och metaforer. Löfgren tar sin utgångspunkt i den känsla av obehag som många med honom kände att passager över Öresundsgränsen hade för inte så länge sedan. En tid då narkotikahundar, metodiska tullare och misstänksamma passpoliser fyllde transithallarna i Malmö och på andra orter. Han resonerar sedan över historiska gränspassager över Öresund och konstaterar att arbetskonjunkturerna varit drivande i resestatistiken, men att under andra hälften av 1900-talet blev Köpenhamn och Helsingör i ökande grad stora utflyktsmål. Det är så jag själv minns mina första utbyten över Sundet: ”färjeturor” mellan Helsingborg och Helsingör som avslutades med glass på Brostræde. Några år senare hägrade danska barer som serverade *Bloody Mary* och dynamitöl till oss desperata svenska tonåringar. För svenskar blev Danmark synonymt med ansvarsfrihet, ett närliggande Mallorca, fullt av möjligheter. ”Sedan 1838 då ångbåtsfärjan startade har vi ätit oss över till Danmark. Miljoner svampiga räkmackor, citronvand, guldbajer, guldkarameller” (s. 83). Löfgren konstaterar att det i allra högsta grad har handlat om en ”oral gränsgång”. Den svenska fascinationen krockar med danskarnas bild av Sverige som ett skandinaviskt Östtyskland: grått, förbjudet och kallt. Stereotyperna – danskdjävlar och

satans svenskar – består. Löfgren menar, säkert helt riktigt, att brobygget paradoxalt nog har ökat behovet av nationell stereotypisering av folk på andra sidan bron. De nationella identiteterna är inte lätta att rubba.

Historikern Hans Kirchhoff och tidigare riksantikvarien, arkeologiprofessor Olaf Olsen, berättar i de två följande kapitlen om räddningen av danska judar i oktober 1943. Kirchhoff slår fast att den viktigaste orsaken bakom räddningen av 7 000 judar över Öresund, ”selvom det ofte er ilde hørt” (s. 95), var tyskarnas passivitet. Han ger en realistisk och intressant beskrivning av dåtidens diplomatiska spel, opinioner och flyktinhjälp. Olsen skriver en liten självbiografi över sin tid som dansk flyktning i Lund. Berättelsen är fascinerande och målar upp en stad och tid full av liv och rörelse. Olsen konstaterar att livet som dansk var gott i Lund. I det avslutande kapitlet får läsaren sig en snabblektion i dansksvenska språkskillnader. Else Bojsen sammanfattar på ett koncist sätt språkforskningen. Att språket faktiskt är ett hinder även för dagens integration råder det mindre tvekan om. Danskar har lättare att förstå stockholmare än skåningar, medan svenskar har ganska svårt att förstå danska. Detta trots att 90 procent av de 1 000 mest frekventa danska orden är samnordiska. De övriga tio procenten räcker för att ställa till problem vid konversationer oss emellan.

Jag är inte helt klar över varför det tog nära fem år för att publicera den nätta antologin, men det spelar mindre roll då texterna med få undantag har ett historiskt perspektiv på Öresundsregionen. Samtidigt går det inte att komma ifrån att en del av kapitlen skulle blivit intressantare ifall författarna gjort länkar till den Öresundsregion vi nu lever i. I vilket fall så passar antologin väl in i senare års ökade intresse för Öresundshistoriska perspektiv och berättelser. *Grændse som skiller ej!* är en liten och lättläst antologi full av små guldkorn från Öresundshistorien.

Jesper Falkheimer, Lund/Helsingborg

Arbete pågår – i tankens mönster och kroppens miljöer. Anders Houlitz, Brita Lundström, Lars Magnusson, Mats Morell, Marie Nisser, Eva Silvén (red.). Acta Universitatis Upsaliensis, Uppsala 2008. 299 s. ISBN 978-91-554-7291-7.

”Arbete pågår ständigt, någonstans, i någon form. Men vad är arbete?” Så inleds denna antologi om arbete, som